

Dancs Szabolcs

Hogyan fogunk katalogizálni a jövőben? – FRBR-alapú bibliográfiai feldolgozás a gyakorlatban

Közel 30 éve merült fel a könyvtárosok legjelentősebb nemzetközi szakmai szervezete, az IFLA berkeiben az ötlet, hogy a bibliográfiai rekordok funkcióit egy részletes tanulmányban foglalják össze. A dokumentum kidolgozását mindenekelőtt a változó műszaki és gazdasági környezet, illetve – jelentős részben – a közös katalogizálás gyakorlatának elterjedése indokolta.

A bibliográfiai tételek funkcionális követelményeire vonatkozó IFLA-zárójelentés, amelyet az angol rövidítés után FRBR-ként ismerünk, 2006 óta – Berke Barnabásné kiváló fordításának¹ hála – magyar nyelven is elérhető, és a szakmai fórumok egyik legfontosabb hivatkozási forrása lett. Jóllehet nem egy kollégánk úttörő módon járult hozzá a dokumentumban foglaltak gyakorlatba való átültetéséhez², az FRBR-alapú katalogizálás hazai megvalósítása és elterjesztése szorosan kapcsolódik az új anglo-amerikai leírási szabályzat, az RDA³ tervezett honosításához.

Az FRBR által lefektetett ún. entitás-kapcsolat modell a bibliográfiai rekordok használóinak négy alapigénye (megtalálni, azonosítani, kiválasztani és megszerezni) szempontjából releváns entítások, az egyes entítások ismérvei és az entítások között lévő kapcsolatok leírására szolgál. Hogy ez közelebbről mit is jelent, megpróbáljuk megvilágítani azzal, hogy betekintünk egy egészen egyszerű RDA-alapú bibliográfiai leírás létrehozásának a munkafolyamatába. Ezáltal képet kaphatunk arról is, hogy a megszokotthoz képest miként változhat meg a könyvtári katalogizálás a szabályzat hazai implementálásával.

Mindenekelőtt – anélkül, hogy a modell részletesebb ismertetésére vállalkoznánk – vegyük sorra, hogy az FRBR az entítások mely csoportjaira épít:

1. csoport: mű, kifejezési forma, megjelenési forma, példány
2. csoport: személy, testület
3. csoport: fogalom, tárgy, esemény, hely

Nézzük meg az 1. csoport entitásait HUNMARC adatmezőkre kivetítve, egy konkrét bibliográfiai leírás adatalemein keresztül! Az egyes sorokban azokat a metaadatokat tüntettük fel, amelyek speciálisan a vonatkozó entitás azonosítását szolgálják:

FRBR: entitások 1. csoportja	HUNMARC adatmező	metaadat
<i>mű</i>	Személynév – főtétele	100 10\$aPlath,\$jSylvia\$d1932-1963
	Egységesített cím – szerzői főtételehez tartozó	240 14\$aThe bell jar
<i>kijelzési forma</i>	Cím és szerzőségi közlés / főcím	245 13\$aAz üvegbúra
	Személynév – további (mellék-tétel)	700 11\$aTandori,\$jDezső\$d1938-
<i>megjelenési forma</i>	Megjelenés	260 ##\$aBudapest\$bEurópa\$c 2014
<i>példány</i>	Elhelyezés / raktári jelzet	852 ##\$m B 252.266

Az adott példában a Sylvia Plath által írt *mű* (The bell jar) *kijelzési formája* a Tandori Dezső által „Az üvegbúra” címen jegyzett fordítás, amelynek *megjelenési formája* a 2014-ben az Európánál megjelent kiadás, melynek egy *példánya* az OSZK-ban a B 252.266 raktári jelzeten elérhető. Az elkövetkezőkben e kiadvány RDA-alapú feldolgozásának egyes lépéseit ismertetjük a RIMMF3 rendszerében. A RIMMF az „RDA in Many Metadata Formats” (= RDA különböző metaadat-formátumokban) rövidítése. Voltaképp egy szoftverről van szó, amely alkalmas RDA-kompatibilis adatok létrehozására és szerkesztésére.⁴

Az alábbiakban egy *műreklordot* látunk. Induljunk ki abból, hogy ez már létezik az adatbázisunkban. Ehhez kell elkészítenünk egy *kijelzési formát* és egy *megjelenési formát*.

The screenshot shows a window titled "W -- nls00000018.txt -- Plath, Sylvia, 1932-1963 + MARC". The interface includes a menu bar (File, Edit, View, Options, Help) and a table with three columns: "Element Label", "Text", and "RDA Rule".

Element Label	Text	RDA Rule
Work		
RIMMF Identifier °	nls00000018	no rule
Authorized Access Point °	Plath, Sylvia, 1932-1963	6.27.1+
Title of the Work	The bell jar	6.2
Date of Work	1963	6.4
Creator ×	Plath, Sylvia, 1932-1963 <nls00000020>	19.2+
Expression of Work	Plath, Sylvia, 1932-1963. Text <nls00000019>	17.5+

1. ábra Mű leírása a RIMMF3-ban

Hogy továbblépjünk, át kell „ugranunk” a *kijelzési forma* szerkesztéséhez:

Element Label	Text	RDA Rule
Work		
RIMMF Identifier °	nls00000018	no rule
Authorized Access Point °	Plath, Sylvia, 1932-1963	6.27.1+
Title of the Work	The bell jar	6.2
Date of Work	1963	6.4
Creator ×	Plath, Sylvia, 1932-1963 <nls00000020>	19.2+
Expression of Work	Plath, Sylvia, 1932-1963. Text <nls00000019>	17.5+

Open this Expression

Open this Expression—in a template

Remove link to this Expression

2. ábra „Ugrás” a kifejezési forma szerkesztéséhez

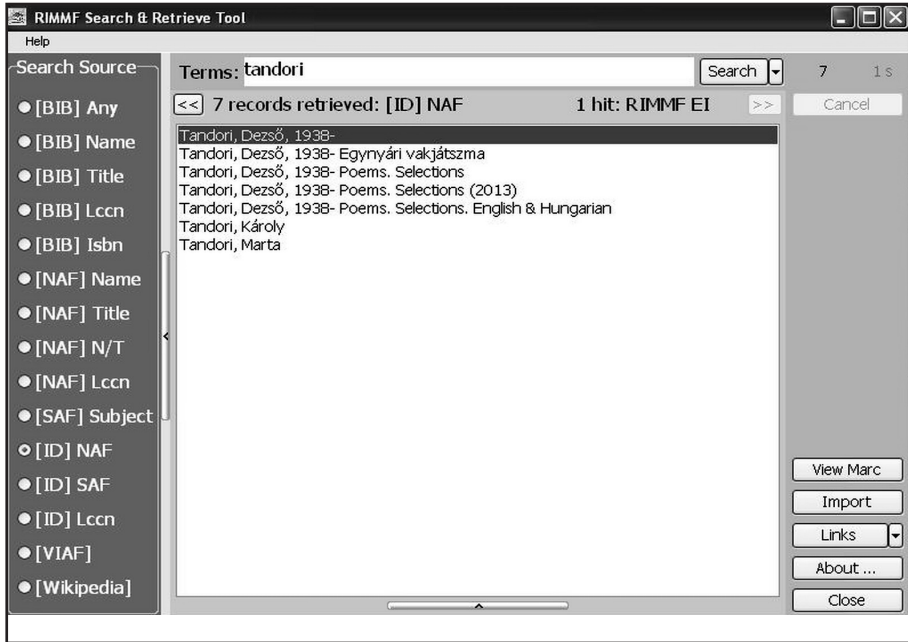
Így jutunk el az űrlaphoz, amely a kifejezési forma szerkesztésére szolgál. Az *RDA Rule* oszlopban található ugrópontok elvisznek minket az RDA szabályzatnak az adott adatelemre vonatkozó pontjaihoz, ehhez azonban mindenekelőtt arra van szükség, hogy előfizzünk a szabályzat elektronikus változatára.⁵

Element Label	Text	RDA Rule
Expression		
Attributes for identifying the Expression †		
Content Type	Text	6.9
Language of Expression	Hungarian	6.11
Date of Expression	1971	6.10+
Attributes for describing content of the expression †		
Summarization of the Content		7.10
Illustrative Content		7.15
Colour Content		7.17
Supplementary Content		7.16
Metadata about Expression data †		
RIMMF Identifier °	nls00000019	no rule
Authorized Access Point °	Plath, Sylvia, 1932-1963. Text	6.27.3
Variant Access Point °		6.27.4.5
Status of Identification		5.7.1
Source Consulted		5.8
Cataloguer's Note		5.9
Relationships †		
Work Expressed	Plath, Sylvia, 1932-1963 <nls00000018>	17.6+
Manifestation of Expression	Az üvegbura. Európa. 2014. Volume <nls00000021>	17.9+
Contributor ×		20.2+
Related Expression ×		26.1+

3. ábra Űrlap a kifejezési forma szerkesztéséhez

Fontos, hogy az RDA-alapú feldolgozás munkafolyamatában jelentős szerep jut a névtereknek. A könyvtárosok mindig élen jártak a normalizálásban, akár az elemkészletekről (ld. ISBD-adatelemek, MARC-mezőnevek stb.), akár az adattartalmakról van szó (egység-

gesítés; besorolási rekordok, utalók létrehozása). Mint látjuk, a normalizálás új szintje a sokrétű adatkapcsolatok létrehozására épül: a *kifejezési formához* kötődő közreműködő *személy* (ld. az entitások 2. csoportját) leírását beemelhetjük egy külső névtérből, ezáltal egyszerűsített kapcsolatot létesítve a két adatforrás (a mi katalógusunk és a névtér) között:

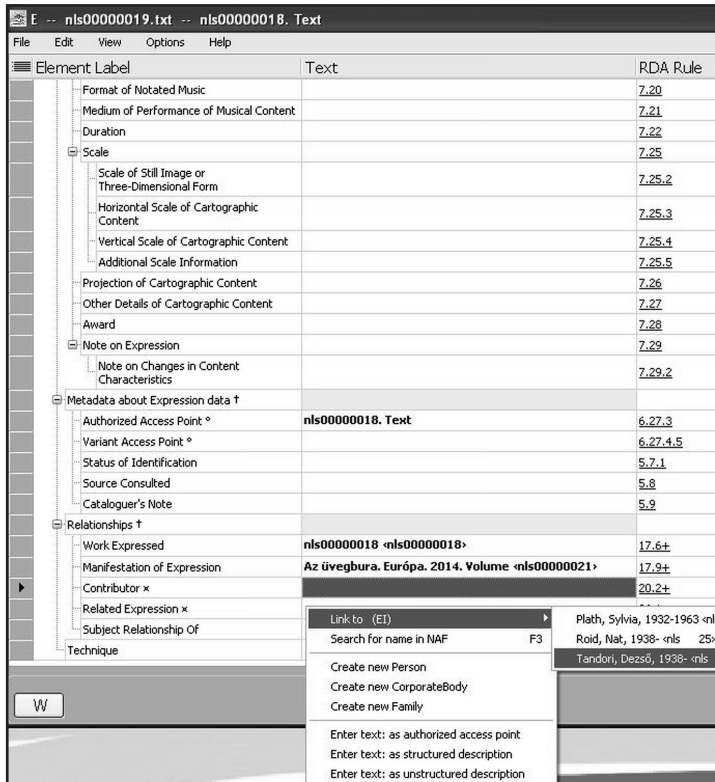


4. ábra A közreműködő kiválasztása névtérből

A képernyőkép bal oldalán láthatjuk a névtereket, amelyekben kereshetünk, köztük – többek között – az OCLC által fenntartott virtuális besorolási állományt, a VIAF⁶-ot. A közreműködő személyhez tartozó rekordokat ezután importáljuk, majd létrehozzuk a *kifejezési forma* rekordjával a kapcsolatot:

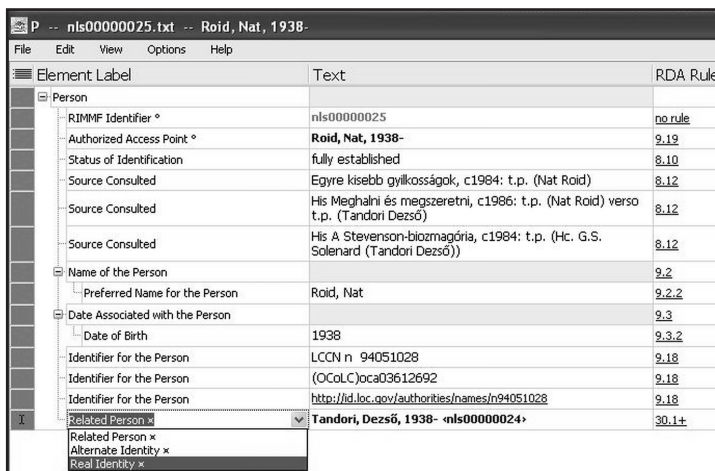


5. ábra A közreműködő személy rekordjainak importálása a névtérből



6. ábra A közreműködő beemelése (linkelése) a rekordba

Módunkban áll az ugyancsak a közreműködő személyhez tartozó importált rekordok, illetve (id)entitások közötti kapcsolat definiálása. Az alábbiakban Tandori Dezsőt NatROID valós identitásaként adjuk meg, ilyen módon jelezve, hogy utóbbi a költő álneve.



7. ábra Kapcsolat definiálása a közreműködő személyhez tartozó rekordok között

Ezen a ponton, a *mű* és a *kijelzési forma*, valamint a kapcsolódó *személy* típusú entitások definiálását és összekapcsolását követően visszatérhetünk a kiadvány, azaz a *megjelenési forma* leírásához.

Element Label	Text	RDA Rule
Manifestation		
RIMMF Identifier °	nls00000021	no rule
Composite Key °	Az üvegbúra. Európa. 2014. Volume	
Title	Az üvegbúra	2.3
Title Proper	Az üvegbúra	2.3.2
Variant Title	üvegbúra, Az	2.3.6
Statement of Responsibility		2.4
Statement of Responsibility Relating to Title Proper	Tandori Dezső	2.4.2
Publication Statement		2.8
Place of Publication	Budapest	2.8.2
Publisher's Name	Európa	2.8.4
Date of Publication	2014	2.8.6
Copyright Date	1971	2.11
Media Type	other	3.2
Carrier Type	volume	3.3
Extent statement †	287 p.	3.4
Number of units †	287 p.	3.4.1.3
Dimensions		3.5
Dimensions of Map, Etc.	21 cm	3.5.2
Expression Manifested	Plath, Sylvia, 1932-1963. Text «nls00000019»	17.1+

8. ábra A megjelenési forma rekordja

Lássuk végül munkánk gyümölcsét, a létrehozott entitásrekordok kapcsolati fáját (R-Tree):

Relationship	Heading
Work	Plath, Sylvia, 1932-1963. The bell jar
Expression of work	Plath, Sylvia, 1932-1963. The bell jar. Text
Manifestation of expression	Az üvegbúra. Európa. 2014. Volume
Contributor	Tandori, Dezső, 1938-
Creator	Plath, Sylvia, 1932-1963

9. ábra A kapcsolati fa (R-Tree)

Végezetül megjegyezzük, hogy az egyes rekordok a RIMMF3 alkalmazásban különböző, így például MARC-formátumban is megjeleníthetők, illetve exportálhatók.

Összefoglalásként elmondható, hogy a vázolt munkamenet nagyban eltér a szokványos, kiadványközpontú katalogizálástól, amennyiben ez esetben először entitásleírásokat hozunk létre, majd ezeket összekapcsoljuk egymással. Az RDA bevezetése tehát munkafolyamataink újragondolására ösztönöz. Az RDA alkalmazásához, megértéséhez szükséges elméleti támpontokat és jó gyakorlatokat a Könyvtári Figyelő hasábjain tervezzük a jövőben megjelentetni.

Jelen írásunkkal messze nem az volt a célunk, hogy mélyebben elmerüljünk az FRBR-alapú katalogizálás rejtelmeiben, csupán rövid ízelítőt szerettünk volna adni abból, hogy

várhatóan hogyan alakul át a közeli jövőben a bibliográfiai feldolgozás munkafolyamata, valamint válaszolni kívántunk arra a sokszor feltett kérdésre: mit is jelent konkrétan a jövő gyakorló könyvtárosai számára az új megközelítés alkalmazása.

JEGYZETEK

1. FRBR – A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei: Zárójelentés = Functional Requirements for Bibliographic Records: Final report. <http://www.ifa.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2017. január 16.)
2. Néhány példa: TÓTH Loránd: Egy kurrens nemzeti bibliográfiai műhely az ezredfordulón = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 13. évf. 1. sz. 2004. pp. 25-30. <http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0401/toth.html>; HORVÁTH Ádám: FRBR / RDA az OSZK rendszereiben (konferencia-előadás). <https://videotorium.hu/hu/recordings/11840/frbr-rda-az-oszk-rendszereiben> (2017. január 16.)
3. Resource Description and Access = Forrásleírás és hozzáférés, magyar nyelven bővebben: DUDÁS Anikó: Forrásleírás és hozzáférés: az új angol-amerikai katalogizálási szabályzat (RDA) és kritikája = Könyvtári Figyelő, 58. köt. 4. sz. 2012. 727-750. p. <http://ki.oszk.hu/kf/2013/01/forrasleiras-es-hozzaferes-az-uj-angol-amerikai-katalogizalasi-szabalyzat-rda-es-kritikaja/>; DUDÁS Anikó: Nemcsak weben lenni, hanem webből lenni: a Funkcionális követelmények (FR) metaadatmodell-család névterei és a szemantikus web = Könyvtári Figyelő, 59. köt. 1. sz. 2013. 45-64. p. <http://ki.oszk.hu/kf/2013/04/nemcsak-weben-lenni-hanem-webbol-lenni-a-funkcionalis-kovetelmenyek-fr-metaadatmodell-csalad-nevterei-es-a-szemantikus-web/> (2017. január 16.); az RDA átültetésének jó gyakorlatáról: DANCS Szabolcs: A Bibliográfiai Átállás programja – az RDA franciaországi átültetése = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. évf. 9. sz. 2016. 344-352. p.
4. Bővebben: <http://www.rdaregistry.info/rimmf/> (2017. január 16.)
5. Az elektronikus változat – előfizetés esetén – az RDA Toolkit rendszeren keresztül érhető el. <https://access.rdatoolkit.org/> (2017. január 16.)
6. The Virtual International Authority File (VIAF). <https://viaf.org/> (2017. január 16.)

